

Edward Rymar

Ziemia gorzowska w Księdze ziemskiej z 1337 roku

Nadwarciański Rocznik Historyczno-Archiwalny nr 11, 9-25

2004

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

NADWARCIAŃSKI ROCZNIK
HISTORYCZNO-ARCHIWALNY
NR 11/2004

Edward Rymar
Pyrzyce

Ziemia gorzowska w Księdze ziemskiej z 1337 roku

Wśród źródeł pisanych ważnych dla poznawania najdawniejszego osadnictwa Nowej Marchii najważniejszym jest sporządzona w 1337 r. na polecenie ówczesnego margrabiego brandenburskiego Ludwika Wittelsbacha (1323 – 1351) tzw. *Księga ziemska (Landbuch)*. Wydana dwukrotnie drukiem w swe 500-lecie przez G. W. von Raumera¹ i znów w 1862 przez Ludwiga Gollmerta². Ta druga edycja do dzisiaj służy do zapoznawania się z tym niezwykle ważnym źródłem. Obydwie od dawna nie odpowiadają współczesnym standardom wydawnictw źródłowych.

Źródło zachowane jest w czterech starych odpisach. Edycja Gollmerta bazowała na jednym z najstarszych odpisów datowanym na „około 1400” r. Można obecnie nawet bardziej uściślić czas sporządzenia tej kopii. Otóż już w 1392 Luksemburgowie, król węgierski i margrabia brandenburski Zygmunt oraz jego brat Jan książę zgorzelecki, władający Nową Marchią, podjęli starania o sprzedaż lub zastaw kraju Zakonowi Krzyżackiemu, śląc do Malborka posłów Hermana Schäfa i opata z Neuzelle. Wielki mistrz 3 I 1393 w piśmie do Jana zarzucił im, że opisany mu stan dochodów państwowych w tym kraju nie jest już aktualny, skoro pochodzi sprzed 50 lat, wobec tego, zanim przystąpi do omawiania kwestii jego ludzie winni oszacować te dochody na miejscu i proponował rozmowy w tej sprawie w Świdwinie lub Drawsku³. Zatem przedstawiono mu Księgę ziemską z 1337.

¹ G. W. v. R a u m e r, *Die Neumark im Jahre 1337 oder Markgraf Ludwig's des Aelteren Neumärkisches Landbuch aus dieser Zeit*, Berlin 1837, z mapą, której „gorzowski” fragment reprodukuje obok.

² *Das Neumärkisches Landbuch Margraf Ludwig's des Aelteren vom Jahre 1337*. Nach einer neu aufgefundenen Handschrift des vierzehnten Jahrhundert mitgetheilt von Ludwig. G o l l m e r t, hrsg. vom Historisch – Statistischen Verein zu Frankfurt a/O, Frankfurt a. O. 1862, ss 32

³ *Codex diplomaticus Brandenburgensis* (dalej: CDB), hrsg. A. F. R i e d e l, Berlin 1838-1869, (A = 1 Teil: Bd I – XXV, B = 2 Teil: Bd 1-VI, C = 3 Teil, Bd I-III, D = 4 Teil, SB = Supplementband), A XXIV, s. 94-96.

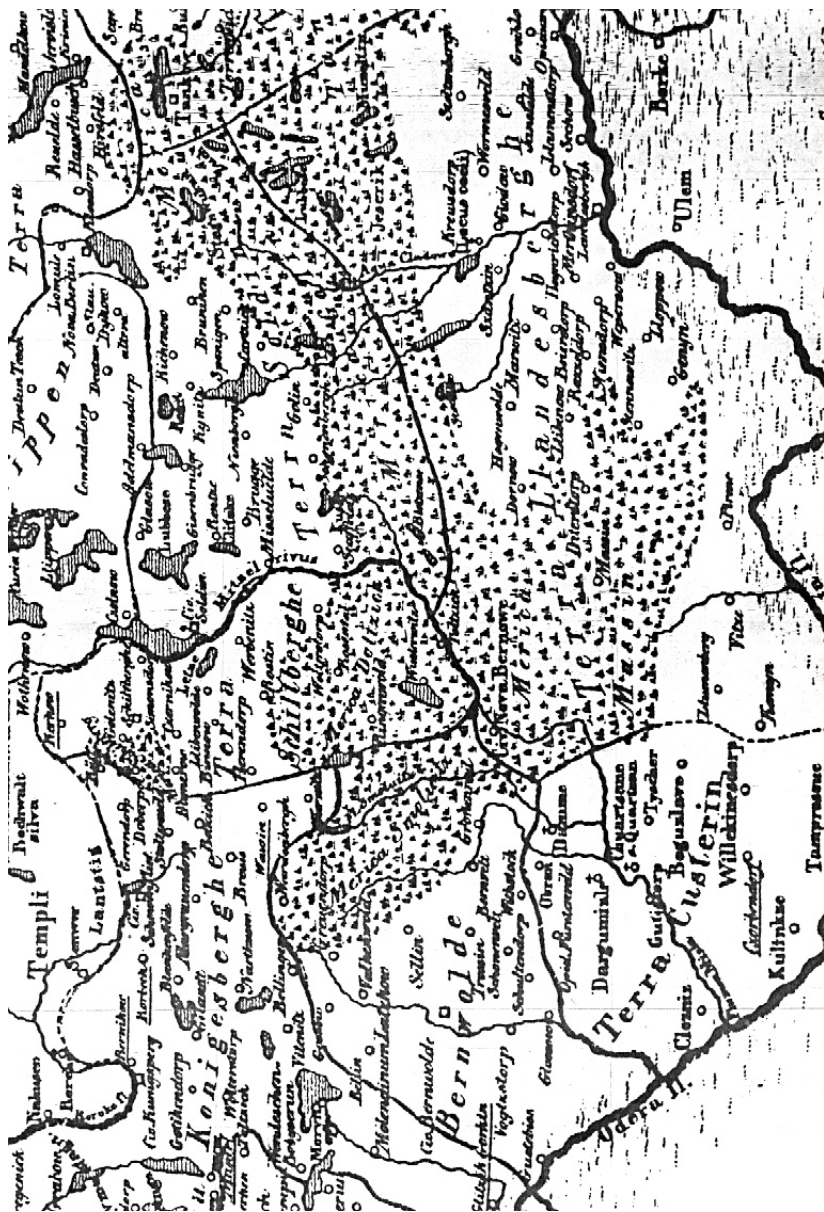
Egzemplarz, z którego korzystał Gollmert, pozostawał kiedyś w kameralnym archiwum kostrzyńskim. W nieznanych okolicznościach stał się własnością rodziny von Wedel z Ludwigsdorfu na Śląsku, skąd trafił do państwowego archiwum w Berlinie, gdzie się dziś znajduje. Tytuł *Landbuch* zastosowano dla posyту na wyrost, bo omawiane tu źródło stanowi tylko część zespołu odpisanych wtedy dokumentów z lat 1334-1372, a więc zapewne pierwszy raz dokonano odpisu w czasach Karola IV Luksemburga, po przejściu w 1373 Marchii z rąk Wittelsbachów, zatem i data 1337 nie może uchodzić za pewną, a zasadza się to datowanie na domyśle Raumera, że księgę sporządzono właśnie wtedy, gdy Ludwik Starszy gromadził pieniądze na wykup Łużyc⁴.

Źródło zawiera liczne błędne zapisy nazw miejscowych i nazwisk. Wydaje się, że większość błędów popełnili bawarscy funkcjonariusze spisowi, dla których opisywany kraj i jego ludzie byli całkowicie obcy. Ale co najmniej częścią błędnych zapisów można obciążyć też autorów odpisów z końca XIV w. Prezentowana niżej część Księgi, dotycząca ziemi gorzowskiej, dostarczy tego przykładów.

Przed 30 laty przymierzano się do nowego krytycznego polskiego wydania źródła w obecnym Instytucie Historii Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu (prof. Z. Wielgosz), ale sprawa nie wyszła z fazy przygotowań.

Tekst przytaczamy w łacińskiej wersji oryginalnej za Gollmertem. Interesuje nas tu tylko ziemia gorzowska umieszczona między ziemią myśliborską i ziemią strzelecką. W zapisach zastosowano szablon. Po nazwie miejscowości liczba łanów (*mansos*), wolne od ciężarów podatkowych łany parafialne (*dos*), czasem kościoła (*ecclesia*), następnie zwykle – jeśli we wsi istniało lenno – nazwiska lenników (rycerzy, czasem też mieszczan) zobowiązanych do służby konnej (*pro seruicio*), czasem do jej połowy (*dimidio*), jednej trzeciej (*pro tertia parte*), z liczbą łanów (*mansos*); dalej pacht (*pactus*) płacony rycerstwu przez chłopów w pieniądzu i zbożu wyrażony w szylingach (*solidos*, odpowiednik 12 denarów); opłaty karczem (*taberna*), wyrażone w funtach (*talent*, niem. *Pfund*, odpowiednik 20 szylingów), opłaty młynów (*molendino*) w *frustum*. To niem. *Stück* miara obrachunkowa podatku, tyle co 1 talent – funt, odpowiednik 20 szylingów (= 240 denarów, ½

⁴ C. G a h l b e c k, *Zisterzienser und Zisterzieren in der Neumark*, Berlin 2002, s. 499, przyp. 22.

Ziemia Gorzowska w 1337 roku według W. Raumera

grzywny) lub 1 wispla (korca, łac. *chorus*, złożony z 24 szefli) żyta, względnie 2 wispli owsa.

W kilku wypadkach pisarze odnotowali powołanie się objętych spisem na okazane przywileje (*per literas*), czasem odnotowali zastrzeżenie, że stan posiadania nie jest udokumentowany, a tylko tak twierdzą indagowani (*ut dicunt*). Wyjątkowo w Baczynie odnotowano łąny sołtysa.

Terra Llandesberghe

Llumenberg⁵ LXIII, dos IIII, Vl. pro seruicio XII mansos⁶, pactus X solidos, taberna soluit XXVIII solidos, molendinum⁷ dat XII frusta.

Diterstorp⁸ LXXVI, dos IIII, Strutz pro seruicio IIII⁹, pactus X solidos¹⁰, taberna soluit I talentum, secunda depauperata est.

⁵ Blumenberc 1295, potem Blumberg (1944), dziś Mościce 6 km na zach. od Witnicy. Początek wsi i nazwę mógł dać rycerz Dietrich de Blomenberg w otoczeniu margrabiów przy zakładaniu miasta Frankfurtu w 1253, CDB A XVIII, s. 2.

⁶ Ulryk „Notariusz” dawny pisarz margrabiego Ludwika, o jeszcze nieokreślonej przynależności rodowej. W 1324 wraz z żoną Wilburgą otrzymał pod zastaw Mosinę, CDB XXIV, s. 20, zob. przyp. 55. Może to Ulryk – przed 1345 „rektor” młyna w „Prinzla” k. Czechowa (CDB XVIII, s. 389). Zob. przyp. 55.

⁷ Młyn w Mościcach wspomniany też w 1445, *Repertorium der im Kgl. Staatsarchive zu Königsberg i. Pr. befindlichen Urkunden zur Geschichte der Neumark*, bearb. E. J o a c h i m, hrsg. P. v. N i e s s e n, Schriften des Vereins f. Geschichte der Neumark, Heft 3, Landsberg 1895, nr 1076. W czasach nowożytnych była tam papiernia Blumberger Papiermühle (1658, 1752, 1844). Potem część wsi o nazwie Mühlenberg, O. K a p l i c k, *Die Dörfer des Landsberger Kreises*, w: *Landsberg a.d. Warthe*, Bd I, 1976, s. 89, dziś Mokronosy

⁸ Ditheristorff 1405, tyle co „wieś Dietricha” (pierwszego niemieckiego lennika, sołtysa?). Alt Diederdsdorf 1944, 18 km na zachód od Gorzowa, dziś Stare Dzieduszyce.

⁹ W wydaniu Raumera XII łąnów. Strutz oznacza rodzinę rycerską Straussów. W 1337 miała też lenno w Dalszem w ziemi myśliborskiej, w XV w. w Santoku (Nowym), Różankach, Wawrowie, Wojcieszycach w ziemi gorzowskiej. O rodzie zob. E. R y m a r, *Straussowie, ród rycerski Nowej Marchii (w ziemi chojeńskiej, myśliborskiej i gorzowskiej)* w obecnym „Roczniku”.

¹⁰ Raumer tu dodał słowa: *filiu Henningi de Wolkow tenent*, właściwe dla Lubna (niżej), które tam powtarza. Błąd skorygował Gollmert, s. 20, przyp. 111.

¹¹ Wepritz 1944, dziś Wieprzyce 4 km. na pld. zach. od Gorzowa. W 1325 margrabia Ludwik Starszy nadal mieszczanom Gorzowa Henningowi, Konradowi i Piotrowi Pressel dwie części (*duas partes*) tej wsi z 17 łąnami wolne od służb lennych, bo obowiązek ten spełniać miał nadal rycerz Holtebotel, ale już z tytułu swego nowego lenna w Renicach k. Myśliborza, CDB XVIII, 13. O Presselach zob. przyp. następny. We wsi od 1350 lenno rodu von der Marwitz.

Wepersow¹¹ XXVIII, dos II, pactus VII solidos, Johannes Brezzel pro seruicio IIII, taberna soluit I¹²frustum, molendinum possidet ibi quedam vidua cum omni iure ut dicit.¹³

Llibenow¹⁴ LXIII, dos IIII, Dornsteten pro seruicio IIII¹⁵, pactus VII solidos, filii Henningi de Wolkow tenent¹⁶.

¹² Tj. ½, u Raumera I. pierwszym znanym przedstawicielem mieszczańskiego rodu Prezzel (Brezzel, Prissel) z Gorzowa jest zapewne Godo Prenzelyn, świadek w 1278 przy nadaniu margrabięgo dla Gorzowa, *Repertorium*, nr 1. Do tej rodziny należał Dytryk de Pressel, wikary w kolegiacie mariackiej w Szczecinie, kapelan księcia szczecińskiego Ottona I (1327), dziekan kolegiaty myśliborskiej, zmarły w 1335, *Pommersches Urkundenbuch* (dalej: PUB) Stettin 1868- 1936, Bd VII nr 4272, 5071, CDB A XVIII, s. 461, XIX, s. 450. W Wieprzycach od 1325 (zob. przyp. poprzedni). W 1337 mowa zapewne o jednym z braci Presselów, Janie – Henningu z 1325. Ale dlaczego wymieniono tylko jego z 4 łanami? Może dlatego, że tylko on zobowiązany był do służby lennej, zapewne jako sołtys tamtejszy. W 1364 margrabia zapisał Elźbiecie, wdowie po mieszczaninie Hansie Pressel, dożywocie w majątności męża z Wieprzycach, CDB XVIII, 402; w 1366 Piotr Pressel otrzymał potwierdzenie tamże posiadłości, którą już wcześniej bracia Henryk, Konrad i Piotr (ci z 1325?) mieli od margrabiów Ludwika Rzymyskiego i Ottona (R. e c k e r t, *Geschichte von Landsberg a.d. Warthe, Stadt u. Kreis, Landsberg* 1890, Teil II, s. 63).

¹³ A więc młyn posiada „wdowa na pełnych prawach, jak twierdzi”. Może była wdową po jednym z Presselów? Młyn zbudowano zapewne na potoku, w miejscu gdzie w 1740 garbarze gorzowscy założyli młyn do mielenia kory dębowej, zniszczony wkrótce przez burzę (A. H ä n s e l e r, *Aus der Geschichte des Dorfes Wepritz, Die Heimat* 1925, nr 4)

¹⁴ Liebenow 1944, dziś Lubno, 11 km na pñ.- wsch. od Witnicy. Wcześniej zwykle utrzymywano, że to wieś nadana w 1241/43 wraz z Oborzanami templariuszom chwarszczańskim przez śląskiego komesa Włosta. Ale to wieś opuszczona gdzieś k. Dębna Lub., widocznie w sąsiedztwie Oborzan. Natomiast nasza wieś gorzowska, nigdy nie będąca później w posiadaniu templariuszy i ich spadkobierców, joannitów, w 1300 znalazła się wśród nadanych cystersom z Kołbacza (dla filii w Mironicach), co potwierdzał im cesarz Karol IV w 1355, CDB XVIII, s. 371, ale i własności cystersów tu potem nie stwierdzamy. Od XV w. to posiadłość Straussów z Wojciszyc, Różanek, Janczewa.

¹⁵ Ród rycerski Dornstedt pochodzący ze Starej Marchii, gdzie wieś Dahrenstedt, Dornsted 1315 k. Stendalu, w której zresztą w 1314 Henryk z tej rodziny, CDB A IV, s. 64, V s. 62. W Nowej Marchii poza tym nie znany. Zob. przyp. 83.

¹⁶ Ród rycerski von Wulkow rozsiadły zwłaszcza w Ziemi Lubuskiej. Pierwszym znanym był Jan, w 1280 obecny na zjeździe rycerstwa w Berlinie, zapewne już wówczas z ośrodkiem we wsi Wulkow k. Münchebergu lub innej na pñd. zach. od Lubusza. Może jego synem *famulus* Reimar, obecny 1295 w Chwarszczanach przy nadaniu dla cysterek pełczyckich i przy czynnościach margrabięgo Albrechta III w 1297, 15 V 1298 na zjeździe w Myśliborzu i 1 VI tego roku przy fundacji kolegiaty myśliborskiej, kiedy to po rycerzach wśród świadków też Marek (syn Reimera?), zatem pełnił chyba jakiś urząd, bo wystąpił 10 VIII 1299 w Eberswalde przy nadaniu Cedyni Jagowom przez Albrechta III, tamże w 1300 i w Kłodawie przy fundacji mironickiej, *Regesten der Markgrafen von Brandenburg aus askanischen Hause*, bearb. v. H. K r a b b o, G. W i n t e r, Leipzig/Berlin 1910-1933, nr 1614, PUB III, nr 1804,

Razzeldorp¹⁷ XLVI, dos II, Ecclesia I, pactus VIII solidos, pueri Splinteri tenent et habent VI mansos pro seruicio et adhuc sunt inpubes¹⁸, Taberna soluit XV solidos.

Derthinstorp¹⁹ LXIII, dos III, spiritus sanctus in Landesberg II²⁰, pactus X solidos, taberna soluit I²¹ frustum.

Llamenstorp²² LXIII, dos III, illi de Lannesdorp pro seruicio XIII²³, Horker habet X mansos pro seruicio²⁴, Rakow ha-

CDB B I, s. 217, A VIII s. 442, XIX, s. 67, B I, s. 229. W następnej generacji Henryk, Henning (1317) (CDB B I, s. 404, A XXIII, s. 15, B I, s. 424) i Eryk landwójt lubuski 1325/41 (*Regesta Historiae Neomarchicae*, hrsg. v. K. Kleck, I Abt., Märkische Forschungen X, 1867, s. 167, CDB A XVIII, s. 284, XXIV, s. 6, 408). W 1337 pewien Henning miał też 8 łanów w Sitnie k. Mieszkowic. Kim byli synowie Henninga w Lubnie? Może synami tego z Sitna?

¹⁷ Ratzdorf 1944, dziś Raclaw. 10 km na zach. od Gorzowa; wieś Razlevestorp w 1300 objęta nadaniem dla filii cystersów kołbackich w Mironicach, CDB A XVIII, 371.

¹⁸ Ród rycerski Splinterów z Marchii Środkowej. Henryk Splint w 1261 przy czynności margrabiów (CDB B VI, s. 6). Śladem po nich w księstwie pomorskim zapewne wieś Splinterfeld, dziś Polesiny (gm. Widuchowa), w której w 1279 Adam de Splinterfeld, PUB II, nr 1139, 1151. W ziemi gorzowskiej pierwszym rycerz Werner, obecny przy czynnościach margrabiego Albrechta III w Chwarszczanach, Mieszkowicach (1295), w Mieszkowicach (1297), w Myślborzu (1298), w Mosinie (1299), w Kłodawie (1300) przy fundacji opactwa mironickiego, *Regesten*, nr 1614, CDB A XVIII, 69, 370, 442, XIX, s. 67, B I, s. 217, więc już chyba on miał wtedy lenno w Raclawiu. Margrabia Ludwik 16 V 1337 kuratelę nad nieletnimi (*impubes*) dziećmi (*pueri*) Lutera Splintera, po śmierci ich stryja Henninga Splintera, zlecił rycerzowi Wilkinowi Horkerowi, CDB A XXIV, s. 25. We wsi po 1350 Wedlowie, ale w 1368 margrabia Otto nadal Wedlom z Krzywnicy ekspektatywę na dochody w Raclawiu, w którym dożywocie miała wdowa po którymś ze Splinterów, wtedy żona Mikołaja von Sacka, CDB XVIII, s. 140. Śladem po rodzie w ziemi gorzowskiej ani chybi wieś Splinterfelde, dziś Tarnówka.

¹⁹ Merzdorf 1944, dziś Małyszyn, 4 km na zach. od Gorzowa, W 1300 Mertenstorp – tyle co „wieś Marcina” – objęta nadaniem dla filii cystersów kołbackich w Mironicach, CDB A XVIII, 371, potwierdzona im 1311 i 1314, ale z zaznaczeniem istnienia tam lenn rycerskich, PUB V nr 2919, VI nr 4103; w 1335 nadana Jagowom i Uchtenhagenom z zamku santockiego, CDB A XVIII, s. 382. W 1337 własności ich jak i cysterskiej nie odnotowano!

²⁰ Szpital i kaplica Św. Ducha poza murami w Gorzowie wspomniane już 1297, *Regesten*, nr 443, posiadały więc 2 łany w Małyszynie.

²¹ Tj. ½, u Raumera I.

²² Lorendorf 1944, dziś Wawrów 4 km półn. wsch. od Gorzowa. Sądownictwo i patronat nad parafią w Laurentiustorpe („wsi Laurentego”, tyle co polskiego Wawrzyńca, sąd obecna nazwa) w 1319 książę wołoski Wacław IV – wtedy jako kurator małoletniego margrabia Henryka II władający w Nowej Marchii – nadał rycerzowi Ottonowi i giermkom Bartomiejowi i Gerardowi Horkerom, PUB V nr 3300. Po Horkerach w ciągu XIV w. wieś przeszła na Gorzów.

²³ Ród Lannesdorp, czyli Lorendorf, ma w Lorendorf (Wawrowie) 14 łanów lennych! W

bet XII mansos dotatos ad vnum altare sub comite de Lindow²⁵, pactus X solidos, taberna.

Niensdorp²⁶ XXXII, dos II, pactus V solidos.

Beierstorp²⁷ LXIII, dos III, ecclesia I, pactus [brak liczby] solidos, schultetus VI.

Vitze²⁸ XXX, dos II, pactus VII solidos, taberna soluit I

1337 Mikołaj de Laurenzorp, a więc z Wawrowa, przedstawiciel tej samej rodziny rycerskiej, która nadała nazwę wsi Wawrów, albo od niej już nazwisko wzięła, posiadał 7 łanów w Smolnicy w ziemi mieszkowickiej (*Landbuch*, wyd. Gollmerta, s. 12).

²⁴ Ród rycerski Horkerów miał swe gniazdo w Wawrowie, znany tam w 1319, zob. przyp. 22. Pewien Horker objęty w 1321 zestawieniem kosztów wojennych rycerstwa dla książąt pomorskich przez ich marszałka Wedego von Wedel ze Świdwina, PUB VI, nr 3560; tego roku bracia Jan (Henning) i Wilhelm (Willeco) Horkerowie układali się z cystersami kołbackimi w sprawie spornych 11 łanów w Santocku. Mieli też lenno w Chróściku, PUB VI nr 3504. W 1333 margrabia Ludwik Starszy zastawił tymże braciom dochody z sądownictwa w Wawrowie. Wilkin wystąpił też w 1337, zob. przyp. 18. Więcej o rodzie zob. E. Rymar, *Początki Horkerów – rodu rycerskiego ziemi gorzowskiej i myśliborskiej (XIV – XV w.)*, NRHA 5, 1998, s. 307-310

²⁵ Rakowów, główny ród mieszczański Gorzowa w XIV w., może spadkobiercy zasadźców – sołtysów z rodziny Luge z XIII w., bo posiadający urząd sołtysi. Piotr I wymieniony wśród świadków po sołtysie w układzie cystersów kołbackich z Horkerami w 1321, PUB VI, nr 3504. Skoro mieli 12 łanów z nadania hrabiego Lindau z przeznaczeniem na utrzymanie ołtarzy w kościele parafialnym w Gorzowie, zatem musieli je otrzymać w latach 1324-27 kiedy Günter hrabia Lindau – Ruppın sprawował kuratelę w Marchii nad małoletnim margrabią Ludwikiem i bywał z nim w Nowej Marchii. W 1337 r. rodzina miała lenno w Wojcieszycach i Wawrowie, W 1338 bracia Henryk i Piotr II, synowie Piotra I, otrzymali dochód z łanów miejskich Myśliborza i z młynów k. Gorzowa. Dalsze losy rodu zob. E. R y m a r, *Studia i materiały z dziejów Nowej Marchii i Gorzowa. Szkice historyczne*, Gorzów Wlkp. 1999, s. 198.

²⁶ Neuendorf 1944, dziś Chróścik 6 km W od Gorzowa; wieś Nyendorf 1300 objęta nadaniem dla filii klasztoru kołbackiego w Mironicach (CDB A XVIII, s. 371), 1321 bracia Horkerowie mieszkańców wsi określają „swymi”, PUB VI, nr 3504; w Niensdorp 13(2?)6 lenno miał ród Holtebotel, CDB A XVIII, s. 379; Neudorp 1355 w potwierdzeniu cesarskim dóbr filii cysterskiej z Mironic, CDB A XVIII, 388.

²⁷ Beyersdorf 1944, dziś Baczyna, 8 km na płn. zach. od Gorzowa. Nazwa jak w ziemi pyrzyckiej (dziś Tetyń gm. Kozielice), która wiodła ją od rycerza Dietricha zwanego Bawarem (Baurus, Beier 1235, Bauwarus 1264) i stamtąd być może przeniesiona w okresie dominacji Barnima I po 1238 w ziemi gorzowskiej. Beyerstorp 1300 wśród wsi nadanych w 1300 nowemu opactwu cystersów kołbackich w Mironicach, CDB A XVIII, s. 371.

²⁸ Vietz 1944, dziś Witnica 24 km na pld. zach. od Gorzowa. Od 1232 w obszarze nadanym templariuszom z Chwarszczan, Witze 1261 (1262), wyłączona z tych dóbr, CDB B I, s. 70; Vytz 1300 objęta nadaniem dla cystersów z Kołbacza (CDB A XVIII, 371), Vietz 1328 im potwierdzona (PUB VII, nr 4409, ale to fałszyfikat), W 1337 własności cysterskiej nie zaznaczono.

frustum, duo molendina super flumen Vitz dotata sunt ad duo altaria²⁹.

Heynrichstorp³⁰ LXIII, dos III, Ecclesia [brak liczby łanów], pactus VIII³¹ solidos, taberna soluit I³² frustum.

Marwitz³³ LIII, dos III, Henninck de Marwitz pros seruuicio VIII, Bernth et Reyniko pro seruuicio VIII, pactus V solidos³⁴, taberna soluit XII solidos, Molendinum de³⁵ II frust.

Glodow³⁶ LXIII, dos III, Brunick de Osterborgh pro se-

²⁹ Już 1298 pewien młyn na rzece Witnej nadano kolegiacie w Myślborzu, CDB A XVIII, s. 443, teraz dwa na Witnej jako nadane wcześniej dla dwóch ołtarzy; w XVI w. domeny elektorskiej w Mironicach i to potem Vietzer i Balzer Grabenmühle (O. K a p l i c k, *Landsberger Heimatbuch*, Landsberg 1935, s. 30, 62, 216, 310, tenże, *Das Amt Himmelstädt im 16. Jahrhundert*, Die Neumark Jg 5, 1928, s. 70), dziś Kleczewko i Białek.

³⁰ Heinersdorf 1944, dziś Chwałęcice. 4 km na płn. od Gorzowa. W 1300 Heirikesdorp (a więc „wieś Henryka”) objęta nadaniem dla filii kołbackiego klasztoru cystersów w Mironicach (CDB A XVIII, s. 371), jest w potwierdzeniach margrabiów 1311 i 1314, ale z zaznaczeniem służby lennej rycerzy (*seruicia dextrariorum*) na rzecz wystawców (PUB VI, nr 4103, V nr 2919). W 1321 lekkobrojni (*sagittari*) Henryk Hinrikestorp i Dytryk de Hinrikestorp w rejestrze kosztów wojennych zestawionym księżętom pomorskim przez ich marszałka Wedego von Wedel (PUB VI, nr 3560) i chyba pozostają w związku z Chwałęciami, bo Dytryka poprzedza pewien Blumenberg, zatem może z pobliskich Mościć, dawniej (1295) Blumberg, zob. przyp.5. Margrabia Ludwik 20 IX 1335 za 400 grzywien brandenburskich srebra nadaje braciom Henningowi i Maciejowi i ich kuzynowi Mikołajowi von Jagow oraz Henningowi i Arndtowi von Uchtenhagen zamek w Santoku oraz m. in. –powiązaną z zamkiem – będą pieniążną, zbożową i mięsną w Chwałęcicach (CDB A XVIII, 382).

³¹ W wydaniu Raumera VIII.

³² Tj. ½, u Raumera I.

³³ Marwitz 1944, dziś Marwice, 10 km na płn. zach. od Gorzowa, z nazwą po 1259 przejętą od rodu rycerskiego Marwitzów, zob. przyp. następny.

³⁴ Rodzina rycerska von Marwitz, zapewne pochodząca z okolic Berlina (gdzie wieś Marwitz), przybyła do ziemi gorzowskiej po 1240 w czasach panowania w niej księcia Barnima I z okolic pomorskiej Widuchowej (tam też wieś Marwitz) lub bezpośrednio zza Odry z margrabiami po 1255. W ziemi gorzowskiej Jan znany od 1287, potem liczni inni przedstawiciele, których w 1337 spotykamy w Marwicach. O rodzice zob. ostatnio E. R y m a r, *Nowomarchijski rod Marwitzów w średniowieczu*, NRHA 10, 2003, s. 267 n.

³⁵ Po „de” zabrakło nazwy miejscowej lub osobowej, ale „de” zapewne oznacza słowo *dedit*. To przecież młyn *Marwitzsche Mole* w 1517 potwierdzany Marwitzom, CDB A XXIV, s. 228, zniszczony w 1829, po odbudowaniu też tartak; *Marwitzer Mühle* 1944, po 1945 Marwicki Młyn,

³⁶ Kładow 1944, dziś Kłodawa 7 km na płn. od Gorzowa, w 1300 Clodow objęta nadaniem dla cystersów w Kołbaczu (dla filii w Mironicach), wystawionym przez margrabię Albrechta III w Clodow, kiedy i jednym ze świadków czynności jest rycerz Heyso de Cloden, CDB A XVIII, s. 371; wieś potwierdzana cystersom 1311, 1314, PUB VI, nr 4103, 2919, ale nadal istniały tu lenna rycerskie, czego dowodzi właśnie *Landbuch*.

ruicio VI³⁷, Henninck Werbenitz³⁸, pro seruicio VIII, Hermen de Marwitz³⁹ pro tercia parte sex ut sicit, Henninck de Valkenberg⁴⁰ pro tribus partibus seruicii VIII, Arnoldus de Glitzen

³⁷ Osterburgowie znany od XII w. ród rycerski burgmanów hrabiów Osterburga w Starej Marchii (Fryderyk I i Henryk 1177, Fryderyk, Dietrich I, Henryk 1188, Dietrich II 1204-33 i jego brat Henryk II 1212-26, Konrad 1247-68, Fryderyk II wójt Tangermünde 1269, Dietrich III stolnik margrabiów i lennik w okolicach Osterburga 1281-85, jego brat Henryk III także 1283, Tidemann także 1281-2. *Regesten*, nr 421:1177 r, CDB A IV, s.21: 1188 r., X, s. 409, XXII, s. 364, B I s. 5, A VI, s. 400:1233 r., XIV, s.3, XIV, s. 10, XVI, s.320: 1269 r., V, s.42, B I, s.183, A VI, s.21, C I, s.10, A V, s.44. W XIII w. pociągnęli z margrabiami za Odrę. Ulryk już w 1280 r. wystąpił wśród rycerstwa Nowej Marchii, w 1290 r. świadkiem Albrechta III w Golinie mysliborskim przy nadaniu dla cysterek pełczyckich, Bruning (I) w 1281 r. obecny przy nadaniu praw miejskich dla Myślborza, CDB C I, s.10: 1280 r., A XVIII, s.441: 1281 r., s.65: 1290 r. Po 1337 nie występują, ale pozostawili pamiątkę w postaci przysiółka Osterburg (dziś Sucha) k. Karska, znanego wprawdzie dopiero od XVIII w., ale będącego widocznie kontynuacją większej osady średniowiecznej. Koło tej osady wyschłe już jeziora Gross i Klein Osterburgschen See u źródła rzeki Kłodawki (Jeziornej). Opodal wieś Späning (dziś Więclaw) z nazwą jak wieś w Starej Marchii k. Osterburga (1375).

³⁸ U Raumer Henryk. Nazwisko zostało wadliwie zapisane. Chodzi o rodzinę rycerską Perwenitz. Pochodziła z kraju hawellandzkiego, gdzie wieś o tej nazwie, w pobliżu miejscowości Velten, Marwitz, Seefeld, Vehlevanz, a więc o nazwach identycznych jak nazwiska rodów rycerskich rozsiadłych w Nowej Marchii. W 1248 r. bracia Daniel i Eberhard zostali lokatorami miasta Lychen w ziemi wkrzańskiej, przy czym świadkiem był Burchard z Vehlefan, znany z 1252 r. jako posiadacz ziemi widuchowskiej, CDB A XIII, s. 310, E. R y m a r w: *Widuchowa nad Odrą. Z dziejów dawnych i nowych*. Praca zbiorowa pod red. E. R y m a r a, Widuchowa/Pyrzyce 1997, s. 49 n. – Jan Perwenitz w 1278 był w Gorzowie przy lokacji miasta Barlinek, w 1281 r. przy nadaniu dla Myślborza, może też w Chojnie przy nadaniu dla Trzcina (de Bersewitz). Może jego syn Arnold w 1287 r. wystąpił w Myślborzu przy nadaniu dla Gorzowa, CDB A XVIII, s. 63, 440, XIX, s. 66, *Regesten*, nr 1417, zatem już koło 1278 r. ród miał lenna koło Gorzowa, bo w 1333 r. bracia Henryk, Gerhard i Mikołaj otrzymali dochód we wsi Kamień, w 1334 r. Mikołaj i Bertold także inne dochody, CDB XXIV, s. 16, w 1337 r. w tej wsi Perwenitzowie mieli 8 łanów, do tego w Tarnowie Berbenitz ma 8 łanów, Stenevitz ma w Dorstede 8, *Landbuch* (wyd. Gollmerta) s. 21, 22, co zapewne oznacza, że Perwenitz mieli po 8 łanów w Stanowicach i Tarnowie, albo że Perwenitz i Stennevitz w Tarnowie mieli po 8 łanów. Do tego dojdzie właśnie tu w Kłodawie mający w 1337 8 łanów lennych Henning Werbenitz. Jan – więc ten sam Henning, a nie Dannewitz, Danewicz (jak w CDB za błędnym odpisem dokumentu) – miał obowiązek lenny z połowy Kamienia, którą sprzedał Henningowi von Damnitz, co 24 XI 1350 r. margrabia zatwierdził, przenosząc jego obowiązki do Kłodawy, a kolegiata mysliborska otrzymała tego roku 4 łany w Stanowicach po Henningu, CDB XXIII, s. 52.

³⁹ W rękopisie imię *He*, według Raumer *Henr*. Rodzina Marwitzów zob. przyp 34. Henryk w 1337 miał też 15 łanów w Smolnicy, Herman z bratem Henningiem w 1350 otrzymał dochód w Marwicach, CDB XXIV, s. 50. W Kłodawie w XVI mieli 12 łanów.

⁴⁰ U Raumer Henryk. Trudno jeszcze rozstrzygnąć, skąd przybyła w te okolice rodzina rycerska Falkenbergów. Miejscowość Falkenberg też w Starej Marchii k. Osterburga

pro seruicio X,⁴¹ residui XXII mansi, quos habent monachi de Kolbatz per literae Woldemari cum omni iure⁴², pactus XII solidos, taberna soluit XIII solidos.

Kemyn⁴³ LXIII, dos [brak liczby łanów!], Berbenitz pro seruicio VIII⁴⁴, Hinrick de Sidow pro dimidio seruicio IIII⁴⁵, pactus XV solidos, Llundiken de Malenow habet IIII mansos cum omni iure per literas domini⁴⁶, taberna soluit XXX solidos.

(1319), a wiadomo, że z tamtych okolic przybywało z Askańczykami rycerstwo do ziemi myśliborskiej i gorzowskiej. Otto wystąpił w latach 1276-88 w dokumentach margrabiów ottońskich, CDB B I, s. 124; *Regesten*, nr 1281; CDB A X, s. 217. Gerard (II?) w 1297 r. przy nadaniu margrabiemu joannickiego dla cystersów bierzwnickich na liście świadków poprzedza rycerzy z ziemi strzeleckiej (CDB XIX, s. 446), a więc chyba tam miał gdzieś lenno. Zabel z bratem Wilhelmem sprzedali cystersom z Zemska w 1299 r. swoje dochody z młyna Vogelsang w prawobrzeżnym Gorzowie, co margrabia Albrecht III konfirmował (CDB A XVIII, s. 370). W 1336 r. 4 łany w Czachowie, poprzednio lenno Gerika (Gerarda?) Falkenberga, przeszły w inne ręce (CDB XIX, s. 196), w 1337 r. w Nowogrodzku Pomorskim Zabel i Dytryk mieli 3 i 8 łanów lennych (*Landbuch*, wyd. Gollmerta, s. 20). Ci na pewno pochodzili z linii gorzowskiej.

⁴¹ Zapewne chodzi o mało znaną rodzinę Cluzer, Gluzer, Glizen: Willikin w 1348 r. otrzymuje od margrabię Ludwika w lenno *iudicium vasallatus districtus Friedeberg* w takim zakresie, jak posiadał ów sąd lenny ziemski ziemi strzeleckiej pewien Ludeke, z dochodem 3 grzywien srebra rocznie z miasta Strzelce, O. G r o t e f e n d, *Geschichte des Geschlechts von der Osten. Urkundenbuch* (dalej: UBO), Stettin 1914, 1923, Bd I, nr 568. Wraz z Henningiem Kemin w 1353 r. otrzymał będąc w Buszowie z tytułu zadłużenia margrabię na 100 grzywien, CDB A XVIII, s. 300.

⁴² Pozostałe 22 łanów mają cystersi z Kołbacza potwierdzone 1311 przez margrabię Waldemara.

⁴³ Gross i Klein Kammin 1944, dziś Kamień Wielki i Mały, 8 km na zach. i płd. zach. od Witnicy, w 1295 Kemin lub Kamin, zob. przyp. 45.

⁴⁴ Chodzi o rodzinę rycerską Perwenitz, zob. przyp. 38.

⁴⁵ Wielka rodzina rycerską von Sydow przybyła z margrabiemi zza Odry. W ich otoczeniu w 1259 marszałek Henryk de Sidou. On lub syn tego imienia w 1272 w Barnkowie k. Chojny przy nadaniu przez margrabiów łanów w Mirowie (k. Chojny) dla cystersów z Chorynia, w 1281 przy nadaniu dla Myśliborza (CDB B VI, s. 5, A XIII, s. 274, XVIII, s. 440), on lub syn tego imienia przy Albrechcie III w Golinie, Brunneke k. Barlinka, Mieszkwicach w latach 1290-95 (CDB XVIII, 65, 69); widocznie organizator wsi Żydow, dziś Żydowo k. Barlinka. Sydowowie rozwijali posiadłości w ziemi chojeńskiej, ale w 1333 Henning otrzymał też dochód w Wysokiej gorzowskiej, stąd i ów Henryk w Kamieniu w 1337 nie zaskakuje.

⁴⁶ Rodzina Malenow mało znana. Tenże Ludeke de Malnow znany z 1334 r. kiedy to otrzymał od margrabię owe 4 łany w Kamieniu (CDB A XXIV, 21) i widocznie stosowny dokument pokazał pisarzom.

Wormesuelde⁴⁷ LXIII, dos III, pactus X solidos, Rako tenet absque literas⁴⁸.

Jansfelde⁴⁹ LXIII⁵⁰, dos III, Wolkow pro dimidio seruicio III mansos⁵¹, pactus X solidos.

Stoltenbergh⁵² LXIII, dos III, Stolle pro seruicio VIII⁵³, pactus X solidos

Massin⁵⁴ habet Vl. Notarius per literas domini cum omni jure⁵⁵.

⁴⁷ Wormsfelde 1944, dziś Wojcieszycze 8 km na wschód od Gorzowa, typowa wieś kolonizacyjna z 64 łanami, przed 1337 nie znana.

⁴⁸ Rodzina mieszczańska Rakowów z Gorzowa, zob. przyp. 24. Dokumenty, na które w 1337 się powoływali, nie są znane. Zob. przyp. 51.

⁴⁹ Jahnsfelde 1944, dziś Janczewo, 8 km na wsch. od Gorzowa.

⁵⁰ U Raumera LXVIII.

⁵¹ Rodzina rycerska von Wulkow zob. przyp.16, w którym prezentacja początków rodziny. Ponieważ posiadała w 1337 lenno również w Janczewie, należy zwrócić uwagę na Piotra *Jansfelde von Welkow*, świadka czynności we Wrietzen w 1343 (CDB A XII, s. 419), bo byłby to von Wulkow z Janczewa, które swą nazwę może bierze od Jana (Henninga) von Wulkowa znanego z pierwszego ćwierci XIV w., zob. A. Hä n s e l e r, *Aus der Geschichte Ritterguts Jahnsfelde*, Die Heimat 1923, nr 20. W 1353 r. Henryk Rakow z Gorzowa otrzymał od margrabiego dochody z sądownictwa wyższego w Gorzowie z obowiązkiem służby lennej z połowy pewnej wsi z tytułu trzymania jej w lenno od Hermana von Wulkow, R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, II, s. 22, może więc z Janczewa, chociaż uwzględniając fakt posiadania przez Rakowów lenna w Wojcieszycach w 1337, nie można wykluczać właśnie Wojcieszyc.

⁵² Stolzenberg dziś Różanki 10 km na płn. – wsch. od Gorzowa, przed 1337 nieznane. Bezpodstawnie wieś bywa ciągle utożsamiana z zamkiem Stolzenburg k. Morynia, zob. E. R y m a r, „Stolec” (*Stolzenburg – Różanki to gorzowskie czy zawsze zamek koło Morynia?* NRHA 2002, nr 9 s. 249 n.

⁵³ Rodzina rycerska Stolle posiadająca lenno w Stoltenbergu najwyraźniej nadała nazwę wsi. Pewien Stolle w 1315 rajcą w niedalekich Pełczycach, CDB XVIII, s. 74. Poza tym rodzina nieznana. Od XIV w. Różanki lennem rodu Straussów.

⁵⁴ Massin 1944, dziś Mosina 24 km na zach. od Gorzowa, w 1299 villa Massyn, w 1321 w wykazie szkód wojennych zestawionych przez marszałka książąt pomorskich, PUB VI, nr 3560.

⁵⁵ Ulryk Notariusz wcześniej pracownik kancelarii margrabiego Ludwika, zob. przyp. 6. Margrabia Ludwik 30 III 1334 zastawił mu i żonie Wilburdzie dziedzicznie Mosinę za 30 grzywien brandenburskich srebra, CDB XXIV, s. 20. Interesujący może być jakiś związek Ulryka z Ostenami z Drezdenka, bo 27 VII 1337 margrabia Ludwik nadał w dożywocie dochód 10 grzywien srebra w Mosinie Małgorzacie (z rodu wielkopolskich Nałęczów), żonie Betkina von der Osten z Drezdenka (CDB XXIV, s. 25), a w 1345 jeszcze dalszych 30 grzywien, UBO I, nr 137. Do tego w następnym pokoleniu wśród Ostenów z Drezdenka wystąpi imię Ulryk może skutkiem koligacji z notariuszem, którego rodu jeszcze nie zgłębiono.

Lloppow⁵⁶ XX mansos, pactus IIII solidos.

Szantzin⁵⁷ LXIII, dos III, Wisselow pro seruicio IIII⁵⁸, Marcko et frater suus pro seruicio XVIII⁵⁹, Paris pro seruicio III⁶⁰, pactus VIII⁶¹ solidos, Monachi habent XIII per literas Woldemari⁶², Taberna soluit XXX solidos.

Schonenuelde XX et pertinet ad castrum Czantoch⁶³.

Sechow habet XV mansos et est domini, depauperata est⁶⁴, pactus VIII solidos.

⁵⁶ Loppow 1944, dziś Łupowo 8 km na płn. zach. od Gorzowa, Loppowe 1278 (już 1260/66), *Regesten*, nr 1150; w 1300 wieś nadana cystersom z Kołbacza, CDB A XVIII, s. 371, potwierdzana im 1311 i 1314, z zaznaczeniem powinności lennych tamtejszego rycerstwa, PUB V nr 2919, 4103. Wieś pomorskich (słowiańskich) rybaków warciańskich, stąd tak mała liczba (20) łańów i odnotowanie płaconego pachtu, tj. tu daniny od połowów i eksploatacji Łęgów Warciańskich.

⁵⁷ Dziś Santocko, 8 km na płn. zach. od Gorzowa Istnieje pogląd, że to nadana cystersom kołbackim przez rycerza Henryka Brodatego wieś Zambirsk w 1236, w potwierdzeniach dóbr cysterskich jako Szantosnoue 1237, Zantosine 1240, 1242, Czantosine 1255, Szantosin 1283, Santocyn 1295, Santocyn 1313, PUB I, nr 327, II, 608, 1268, III nr 1712, V nr 2816. Zanżyn w 1300 wieś nadana cystersom kołbackim (dla filii w Mironicach), Czanszyn potwierdzona 1311 i 1314, PUB V nr 2919, 4103, ale w 1321 Herman i Wilkin Horkerowie tu mający lenno zrzekali się na rzecz cystersów ze swych praw.

⁵⁸ Rodzina Wisselow nieznana. Nazwisko zostało przekreślone i oczekuje na identyfikację

⁵⁹ To Marek z bratem? Rodzina Marcko nie znana. Czyżby i tu chodziło o Marwitzów?

⁶⁰ Rodzina Pariss z Marchii Środkowej i Przegnickiej (Henning 1316 k. Pritzwalk, Henryk wystąpił w Berlinie, CDB C III, s. 354, *Regesten*, nr 2788), potem lennicy w ziemi pelczyckiej (Chrapowo 1409, Będargowo 1478).

⁶¹ Tj. 7 ½, u Raumera VIII.

⁶² Tzn. cystersi kołbacy z dworu w Crewsdorp (pierwsza siedziba filii w Mironicach), przy czym powołano się na potwierdzenie margrabię Waldemara z 1311.

⁶³ Wieś Schönfeld należąca do zamku w Santoku to Schönfeld 1944, Latowice 11 na km płn. – zach. od Gorzowa. Przemawia za tym użytkowanie Puszczy Golińskiej przez mieszkańców (niżej), zatem położona była k. Santocka, Marwic, Baczyni, a nie w ziemi strzeleckiej, gdzie jej – jako zaginionej – kiedyś poszukiwano. Związek wsi z zamkiem santockim wszystko tłumaczy. Zamek należał wtedy do rodu Winningenów, posiadającego lenna w Tarnowie, Wysokiej, Stanowicach, Pyrzanach, Jeninie, a więc i Latowicach. Potem wieś Marwitzów.

⁶⁴ Zechow 1944, dziś Czechów 5 km na wsch. od Gorzowa. W 1335 margrabia Ludwik zastał zamek w Santoku wraz z m. in. wsią Cehowe rododem von Jagow i Uchtenhagen, CDB A XVIII, 382. W 1337 zubożona czy zniszczona (depauperata) wieś rybaków warciańskich, stąd taka mała liczba (15) łańów; w 1345 jako „wieś słowiańska” (*villa slavical*), z której opłaty po Ulryku, dawniej zarządcy (rektorze) młyna w *Prinzla*, margrabia nadał miastu Gorzów, CDB A XVIII, s. 389. Potem w całości wieś nabyta przez Gorzów.

Curia in Krewsdorp⁶⁵ cum molendino et malleo⁶⁶ est monachorum in Kewsdorp cum omni iure per literas Woldemari⁶⁷.

Duo molendina in Stennevitz dotata ad duo altaria in Landisberg⁶⁸.

Illi de Wedinghe⁶⁹ habent Gralow⁷⁰, Dornow⁷¹, Hogenwolde⁷², tenevitz⁷³, Pirene⁷⁴ et Genyn⁷⁵ minus juste ut dicitur⁷⁶.

⁶⁵ Dwór (*curia*) cystersów kołbackich Crevetstorp w 1300 r. nadany cystersom kołbackim jako ośrodek gospodarczy – wraz z pustkiewiczami leśnymi o tej nazwie – dla filii klasztornej, CDB A XVIII, s. 371. Przy dworze istniała początkowo wieś (stać – Dorf w nazwie) zamieniona po 1314 w grangię. Tu powstała siedziba klasztoru Locus celi, niem. Himmelstadt, dziś Mironice, zob. E. R y m a r, *Opactwo cysterskie w Mironicach k. Gorzowa, Cz. 1-2 NRHA 2 1995*, s. 41-57, 3, 1996, s. 57-69, C. G a h l b e c k, *Zisterzienser und Zisterzienserinnen in der Neumark*, Berlin 2002, s. 196-217 i wg indeksu.

⁶⁶ U Raumera tu *villico*, co by oznaczało sołtysa?! Chodzi o młyn i kuźnicę w Mironicach, zapewne świadectwo eksploatacji rudy żelaza.

⁶⁷ Przywołano tu potwierdzenia margrabiego Waldemara z 1311, a nie nadanie margrabiego Albrechta III z 1300 r. Nie było jeszcze klasztoru filialnego w Mironicach skoro odnotowano tylko dwór w Kewsdorf (wcześniej Crevetsdorp).

⁶⁸ Dwa młyny w Stanowicach (zob. przyp. 71, 73) należące (tzn. że dochody z nich wcześniej regale władcy) do dwóch oltarzy w Gorzowie, to potem Untermühle 1944, dziś Gąsńnik i Obermühle 1944, dziś Trząsńnik, obydwaj k. Bogdańca. Dochód z pierwszego („Dolnego”) w 1363 mieszczanin Gorzowa Werner z Santoka przekazał kościołowi parafialnemu w Gorzowie, R. E c k e r t, op. *Geschichte von Landsberg*, II, s. 26, drugi wspomniany znów dopiero w 1768 r.

⁶⁹ Ród najpierw ministeriałów von Wunningen w hrabstwie Aschersleben (Schwabengau) w diecezji Halberstadt, gdzie Everyk i Gebhard (1155), ale też zamek i wieś Wunningen (1205). Od 1254 w służbie margrabiów brandenburskich. G. H. F. L. W i n n i n g, *Die Geschichte des Geschlechtes derer von Wunning*, Görlitz 1906, s. 1, 18n. Otto wystąpił w 1278 przy fundacji miasta Barlinka, z bratem Konradem w 1280 i 1281 i potem bardzo często przy czynnościach margrabiego Albrechta III w ziemi gorzowskiej i myśliborskiej, a więc musieli tam posiadać lenno. CDB XVIII, s. 63, 69, 440, XIX, s. 126, C I, s. 10. W 1298 Henning, Zygfryd i Henning przy fundacji kolegiaty myśliborskiej (CDB A XVIII, 442). Ród w 1337 wadliwie zapisany jako Weddinge bywał mylony z rodem Wedłów.

⁷⁰ Gralow 1944, dziś Graweło 10 km na wsch. od Gorzowa z lennem Marwitzów już od XIII w., ale w XIV w. stwierdzono tu też rodziny Morsel (1353) i Rufe, Rofe (1363).

⁷¹ Tornow 1944, dziś Tarnów, 20 km na płn. zach. od Gorzowa, Tornow w 1300 objęta nadaniem dla cystersów kołbackich, CDB A XVIII, s. 371, potwierdzana 1355 (CDB A XVIII, s. 388), ale z lennami rycerskimi. W 1337 zapisano, że Stennevitz w Dornstede ma lennych 8 łanów – to w istocie Perwenitz mający w Stanowicach i także w Tarnowie po 8 łanów, a nie Perwenitz i Stennevitz po 8. Wsi Dornstedt nie było. Potem Marwitzów i Schönebecków.

⁷² Hohenwalde 1944, dziś Wysoka, 14 km na płn. zach. od Gorzowa, w 1300 objęta nadaniem dla cystersów kołbackich, potwierdzana w 1355, CDB A XVIII, s. 388. W 1333 margrabia Ludwik Starszy sprzedał tu dochody Henrykowi von Sydow, CDB XIX, s. 12. W XV w. głównie lenno Marwitzów.

Nota: Bertram habet seruicium in Gralow in VIII mansis⁷⁷ et Henninck de Wothvick pro seruicio VIII⁷⁸, Johannes Zinnichtz⁷⁹ pro seruicio VI, Scheninck pro seruicio VI⁸⁰, Eckh. in

⁷³ Stennewitz 1944, dziś Stanowice 13 km na zach. od Gorzowa, w 1300 Steneviz nadana cystersom kołbackim (dla filii w Mironicach), CDB A XVIII, s. 371, ale z zachowaniem istniejących tam lenn rycerstwa. W 1337 obok Winningenów też Dorstedtowie, zob. przyp. 71.

⁷⁴ Pyrehne 1944, dziś Pyrzany 20 km na płd. zach. od Gorzowa, 1300 objęta nadaniem dla cystersów, potwierdzona w 1355, ale i tu istniały lenna rycerskie; w 1517 wieś należała do rodu Marwitzów.

⁷⁵ Gennin 1944, dziś Jenin 10 km na płd. zach. od Gorzowa, Jenyn 1278, *Regesten*, nr 1150, w 1300 nadana cystersom z Kołbacza, przy istnieniu i tu lenn rycerskich (von Wedel 1350, Marwitz 1353).

⁷⁶ Przedstawiciele rodu Winningen posiadali lenna w wymienionych dalej wsiach „jak twierdzili” (*ut dicitur*), zatem nie mogli wykazać się dokumentami.

⁷⁷ Ten Bertram oczekuje na zakwalifikowanie do jakiegoś rodu rycerskiego.

⁷⁸ Rodzina Wothvick (Wotfic, Wutsik, może tyle co Wutzig) znana od 1299, gdy to przy czynności margrabiego Albrechta III w Mosinie k. Gorzowa. obok rycerzy okolicznych wystąpił wasal Fromold (*Kodeks dyplomatyczny Wielkopolski*, t. 1, Poznań 1877, nr 827), także w 1300 r. przy fundacji klasztoru w Mironicach (CDB A XVIII, s. 371), zatem miał już wtedy zapewne lenno gdzieś k. Gorzowa. Po zgonie Betkina Wutsika ks. szczeciński Otto I, posiadacz ziemi pełczyckiej od 1315 r., nadal 4 łanów w Płotnie cysterskom pełczyckim (PUB VI, nr 3587). Ten mógł zaś mieć związek z Oćwieką (Wotnick 1303, Weitfick 1426, Wotfick 1944) w ziemi pyrzyckiej, dziś w gm. Przelewiec. W 1321 r. Fromold (II?) wraz z synem w rejestrze kosztów wojennych zestawionym przez marszałka ks. pomorskich (PUB VI nr 3560). Tenże chyba Fromold w 1333 r. nabył dochód w Grzymiradzu w ziemi mieszkowickiej (CDB A XXIV, s. 16), w 1337 r. miał tam 20 łanów tj. połowę wsi i 10 łanów w niedalekim Dysznie w ziemi już myśliborskiej (*Landbuch*, s. 12, 16). Jednocześnie Henning może jego właśnie syn, z 8 łanami w Gralewie. Potem brak danych źródłowych.

⁷⁹ U Raumera Zinnichten. Rodzina Czynnitz (Cinnevit, Zinne, Zinnevit, Zinnichtz) słabo znana. Pewien Czinnevit wymieniony po Marwitzach i Falkenbergu z Tarnowa, więc chyba z ziemi gorzowskiej, hołdował w 1402 Krzyżakom. W 1443 r. Henryk (z okolic Chojny?) jako poszkodowany w Nowej Marchii; Wawrzyniec w 1499 r. hołdował elektorowi w Gorzowie, R. E c k e r t, *Geschichte von Landsberg*, II, s.79, *Repertorium*, nr 960; CDB C II, s. 441.

⁸⁰ Wielka rodzina rycerska Schöning znana od początku XI w. w księstwie brunswickim, w połowie XIII w. z augustiankami z Wulvingshausen w diecezji Hildesheim przybyła do ziemi pyrzyckiej, w której głównym rodem rycerskim do 1945 r. Stąd już w końcu XIII w. jedna linia przeniosła się do ziemi myśliborskiej i lipiańskiej (Ulryk z Sulimierza jeden z organizatorów miasta w Wałczu 1303). W 1337 Henning ma lenno w Dziedzicach, Ulryk i Henning w Mostkowie, Ludeke w Sulimierzu, a jakiś *Schunike* też w Chłopowie, *Landbuch* (wyd. Gollmerta) s. 16, 18, 22. Od początku XV w. główne siedziby w ziemi chojeńskiej (Krajnik Górny, Grabowo, Lubiechów). W interesujących nas stronach (Dąbroszyn) ok. 1630 osiedli przedstawiciele linii lubiatowskiej z ziemi pyrzyckiej.

Dornow habet pro seruicio VIII⁸¹, Berbenitz VIII⁸², Stenevitz habet in Dornstede pro seruicio VIII⁸³.

De Molendinis in Landisberg queratur⁸⁴.

Opidum Szantoch est illorum de Wedinge ut dicunt⁸⁵.

Ziemi gorzowskiej dotyczą też zestawione – po prezentacji wszystkich ziem – dochody margrabiego z lasów i jezior. W przypadku lasów (puszcz) z tytułu korzystania przez mieszkańców (np. wypasania świń, bydła) określono wysokość świadczenia wsi w owsie (łac. auene) wyrażone w korcach (łac. chorus, niem. wispel) i półkorcach (łan. modios, niem. Scheffel).

Merica Massen⁸⁶

Villa Blumenberg⁸⁷ dat IIII choros auene, Dornow⁸⁸ IIII choros, Diderichstorff⁸⁹ I chorum, Libenow⁹⁰ VII choros, Beyersdorff⁹¹ III, Mertinsdorff⁹² III, Niendorff⁹³ XX modios, Rasselstorff⁹⁴ V choros sed quondam dedit VIII choros minus II modios, Stenewitz⁹⁵ VIII choros, Genyn⁹⁶ III choros, Prienen⁹⁷

⁸¹ Pewien Eckhard w *Dornow*, tj. Tarnowie, ma 8 łanów. Przynależność rodowa do ustalenia.

⁸² Tj. Perwenitz, zob. przyp. 38, ale zapis niejasny co do położenia lenna (w Tarnowie?).

⁸³ Zagadkowy zapis „Stenewitz posiada w Dornstede 8 łanów”. Nie ma jednak w ziemi gorzowskiej wsi o tej nazwie, zatem chodzi o rodzinę von Dornstedt w Stanowicach? Zob. przyp. 15.

⁸⁴ Określenie *quaeratur* wyraża niejasny stan własności, oznacza, że byłoby dopiero dociekać czy dochody należą do władcy. Podobne spotykamy w Lipianach i Wielisławicach.

⁸⁵ Rodzina von Wunningen twierdziła, że posiada miasteczko (*opidum*) Santok, czyli dzisiejszą wieś Santok. Nie należy – co czyniono – utożsamiać jej z Wedłami.

⁸⁶ Czyli Puszcza Mosińska od wsi Mosina, zob. przyp. 54. Margrabia Albrecht III w 1299 wystawił tu dokument, co jest wyraźną wskazówką na istnienie opodal wsi zameczku myśliwskiego. W 1350 mowa o *Massinsche Heide*, w 1352 *Merica Massin*, UBO I, nr 603, CDB A XVIII, s. 297. To zachodnia połać Puszczy Gorzowskiej.

⁸⁷ Blumberg 1944, dziś Mościce, zob. przyp. 5.

⁸⁸ Dziś Tarnów, zob. przyp. 71

⁸⁹ Dziś Dzieduszyce, zob. przyp. 8.

⁹⁰ Liebenow 1944, dziś Lubno, zob. przyp. 14.

⁹¹ Dziś Baczyna, zob. przyp. 27.

⁹² Dziś Małyszyn, zob. przyp. 19.

⁹³ Dziś Chróścik, zob. przyp. 26.

⁹⁴ Ratzdorf dziś Raclaw, zob. przyp. 17.

⁹⁵ Dziś Stanowice, zob. przyp. 68.

⁹⁶ Dziś Jenin, zob. przyp. 75.

⁹⁷ Tj. Pirene, Pyrzany, zob. przyp. 74.

II choros et VIII modios, Vitz⁹⁸ III choros auene, Summa L choros⁹⁹.

Merica Tankow¹⁰⁰

W tej części Puszczy Gorzowskiej, zwanej Lasem Dankowskim, ziemi gorzowskiej dotyczą tylko:

...Laurentzdorp¹⁰¹ II choros...Wormsfelde¹⁰² V choros

Merica Golin¹⁰³

Puszcza Golińska obejmuje płn. – zach. połąć Puszczy Gorzowskiej, eksploatowana przez Myślibórz i wioski ziemi myśliborskiej, ale też z ziemi gorzowskiej:

...Szantzin¹⁰⁴.V, Marwitz V choros, Beyerstorp¹⁰⁵ III choros, Schonenfelde¹⁰⁶ II choros.

⁹⁸ Dziś Witnica, zob. przyp. 28.

⁹⁹ Według Gollmerta nie 50, lecz łącznie 42 wispli i 4 szeffe, bo o 1/2 obniża świadczenia Lubna, Baczyny, Małyszyna, Raclawia, Stanowic.

¹⁰⁰ Puszcza Dankowska od miasteczka Tankow (*Tancow* 1300, *Tankow* 1303), dziś Danków, wtedy już w ziemi strzeleckiej, wzmiankowana też np. 1352 (*Merica Tankow*), 1502 (*Tan-kische heyde*), CDB A XVIII, s. 297, 315. To potem *Tankow – Seegenfelder Forst* (1944), dziś Dankowsko-Żabickie Lasy.

¹⁰¹ Laurentzdorf 1944, dziś Wawrów, zob. przyp. 22.

¹⁰² Wormsfelde 1944, dziś Wojcieszycze, zob. przyp. 47.

¹⁰³ Puszcza Golińska od wsi Golin, wtedy w ziemi myśliborskiej (*Gelyn* 1290, *Golyn* 1298), w której przebywał w 1290 margrabia Albrecht III, widocznie w zameczku myśliwskim; *merica Golin* 1344 nadana Mateuszowi Noppinowi, stąd w 1350 puszcza pod nazwą *Noppins Heyde*, ale już 1353 jako *Golynsche Heide*, CDB A XXIV, s. 33, 124, XVIII, s. 468. Potem to lasy *Hohenwalder* i *Kladower Forst*, centralne części Puszczy Gorzowskiej.

¹⁰⁴ Zanzin 1944, dziś Santocko zob. przyp. 57.

¹⁰⁵ Dziś Baczyna, zob. przyp. 27.

¹⁰⁶ Zatem to ponownie wieś Schönfeld należąca do zamku santockiego, dziś Latowice, zob. przyp. 63.

oraz jeziora w tejże puszczy Golińskiej:
Stechow¹⁰⁷, Blotzense¹⁰⁸, Weltsow¹⁰⁹, Kopin¹¹⁰, Brandan¹¹¹,
Zumpolt¹¹²; de illis custos tenetur computare¹¹³.

¹⁰⁷ Wielkie obecnie jeszcze (150 ha) jezioro, magna Stechow w 1300 nadane cystersom z Kołbacza, dla filii w Mironicach (CDB A XVIII, 371), potem należy do Marwic, stąd zwane Marwitzer Steg See w XIX w., Steg See 1944, po 1945 Marwicko, ale pospolicie Roztocz, Wysoka, Ściechów, w zlewni rzeki Myśli (jej dopływu, Myślańskiego Kanału).

¹⁰⁸ Dziś zapewne zanikające Płoczinno na wsch. od wsi Dolsk k. Gajewa. Potwierdzone właścicielom Barnówka: Ploczen 1494 (CDB A XXIV, s. 210), Plötzen 1653.

¹⁰⁹ To Welz 1494 (CDB A XXIV, s. 210), Welss 1653, Weeltzs 1658, Welss 1713 potwierdzone właścicielom Barnówka (G. S c h m i d t, *Die Familie von dem Borne mit den namensverwandten Geschlechtern*, Bd II, Magdeburg 1889, s. 525, 527, 177), zarastające Wels See w końcu XIX w. na zach. od Gajewa w zlewni Myśli. Może należy je zwać Wilcze? Nie wiem czy nosi jakąś polską nazwę.

¹¹⁰ To stagnum Colpin w 1300 nadane cystersom z Kołbacza (dla filii z Mironic), CDB A XVIII, s. 372, tu więc zapisano nazwę błędnie, bo Kolpin, Kulpin w 1517 potwierdzano Marwitzom z Marwitz (CDB A XXIV, s. 229), potem tylko bagno Kloppin; w końcu XIX w. w północnej części rozległego łągu Kloppin Bruch szczytkowe jez. Kloppin See, w 1948 jeszcze o powierzchni 2 ha. Obecnie łąg nosi nazwę urzędową Chłopiny, nadaną błędnie bo Klopoin wypadnie wyprowadzać od kaszubskiego kelp – łabędź, albo od ryby kiełb, a nie od chłopa!

¹¹¹ Jezioro w zlewni Jeziornej (górny bieg Kłodawki) i pozostaje w ścisłym związku z wsią opuszczoną Prandim, Brandayn 1337, Branden 1341 w ziemi już myśliborskiej (*Landbuch* s. 20, CDB A XXIV, s. 25, XVIII, s. 455) Znane jest już z 1300 (Prandem) gdy nadano je cystersom z Kołbacza (filii w Mironicach), CDB A XVIII, s. 372. To jez. Branden w 1517 potwierdzone Marwitzom z Marwitz. W 1583 mowa o łące nad rzeką Marwicą, która płynie z Prande See do Marwickiego Stawu; w 1589 mowa o jez. Branden i potoku Pranden Fliess, co oznacza Marwicę poniżej Smólska; w 1870 w lesie koło Jastrzębca na mapie widzimy Pranden See i łąkę Prangenseewiese (O. K a p l i c k, *Neumärkische Jagd und Grenzverträge des 16. Jahrhunderts*, Die Neumark 3, 1926, s. 93 n.). Dziś tam tylko bagna Prądno. Stąd też wypływa w kierunku zachodnim dopływ Myśli Pręga (poprawniej chyba jednak byłoby: Prądna), dawniej Preng Graben.

¹¹² To stagnum Tzummoch w 1298 na granicy południowej dóbr nadanych w ziemi myśliborskiej kolegiacie myśliborskiej, Zummoth w potwierdzeniu z 1334 (CDB A XVIII, s. 443, 449), potem Zumbolt See, dziś Sumiackie (ale też pospolicie zwane Cymbałami).

¹¹³ *Custos* (strażnik, gajowy) to zapewne tyle co nadleśny, niem. Heidereiter.